

УДК 334

Чижевська М.Б.

КРЕДИТНІ УСТАНОВИ В ЗАГАЛЬНІЙ КЛАСИФІКАЦІЇ КООПЕРАТИВІВ

Анотація. Розглядаються основні форми і типи кооперації. Визначається місце кооперативних кредитних установ в класифікації кооперативів.

Ключові слова: кредитні установи, кооперативи, кооперація, форми і типи кооперації, кредитна кооперація.

Вступ. Кредитна кооперація представляє собою деяку множину як однорідних, так і неоднорідних самостійних кооперативних утворень. Спектр установ, що належать системі кредитної кооперації досить різноманітний – від самих простих кредитних кооперативів громадян до великих кооперативних банків.

В залежності від рівня економічного розвитку і специфіки національного законодавства, в кожній країні кредитні кооперативи сьогодні мають свої особливості. В одних країнах - це невеликі самостійні організації, що надають певний набір фінансових послуг своїм членам, в інших - це фінансові установи, які зовні мало чим відрізняються від комерційних банків, в третіх - це досить потужні, багаторівневі фінансово-кредитні системи, що надають широкий спектр банківських послуг, в четвертих - знаходяться десь посередині і займають проміжне місце між банками та іншими фінансовими установами, в п'ятих - одночасно існує декілька різновидів кооперативних фінансово-кредитних установ.

Постановка завдання. Останнім часом увага фахівців в галузі фінансів досить часто зосереджується на діяльності небанківських фінансово-кредитних установ, зокрема це стосується розвитку кредитних спілок. Однак на сьогодні в Україні спектр кооперативних кредитних установ обмежений, тому вважаємо за необхідне розглянути їх місце в загальній

класифікації кооперативів. Аналізуючи останні вітчизняні публікації з цієї проблематики, ми дійшли висновку, що це питання практично не висвітлено. Окремі аспекти розглянуті в роботах В.Гончаренка, А.Ніколаєва, О.Ткача, М.Туган-Барановського, М.Хейсіна тощо.

Результати. Наука про кооперацію поділяє існуючи у світі кооперативи перш за все, на типи, котрі є головною категорією класифікації і мають суттєві, найбільш важливі ознаки. В основі розділення кооперативів на типи, за ствердженням О.Ткача, лежить приналежність їх до різних типів кооперативної власності [3]. Іншим принципом класифікації кооперативів вважають розділення їх на певні групи в залежності від фази суспільного виробництва, в межах якої вони здійснюють свою діяльність або функції, яку вони реалізують. За цим принципом кооперативи зазвичай поділяють на форми.

До кооперативів вищої форми відносять будь-які виробничі кооперативи, в які люди об'єднуються для спільної праці з метою виробництва матеріальних благ в сільському господарстві, промисловості, будівництві і т.п. До кооперативів нижчої форми відносяться кооперативи, що здійснюють функції обміну, тобто фази, що зв'язує виробництво з розподілом і споживанням. До них відносяться кооперативи, які обслуговують товарний обіг: споживчі, збутові, постачальницькі, інші торгові; грошовий і кредитний обіг: кредитні, ощадно-позикові, страхові.

Наступною категорією класифікації кооперативів є вид. Кооперативи на види можуть підрозділятися за різними ознаками, головними з яких є: соціально-класовий та професійний склад їх членів; галузь народного господарства, в якій діє кооператив; галузь виробництва, до якої він відноситься; економічна функція, яку виконує кооператив; рід його конкретної діяльності; вид продукції кооперативу; район діяльності. За соціально-класовим і професійним складом членів-пайовиків розрізняють такі види кооперативів, як робочі, селянські, ремісничі, рибалок, службовців, студентів, змішані тощо.

Найстарішою з відомих класифікацій вважається поділ кооперативів на споживчі і виробничі. Основоположник кредитної кооперації Г.Шульце-Деліч відносив кредитні товариства до першої групи і така класифікація досить довго панувала в кооперативній теорії.

На основі принципу, за яким окремі люди об'єднуються у кооператив, німецький кооперативний діяч Опенгеймер поділів кооперативи на дві групи: покупців і продавців. Кредитні кооперативи він відносив до кооперативів покупців. Взявши за основу класифікацію Опенгеймера, Ф.Штаудінгер розробив свою, за якої кооперативи можуть бути купівельними і торгівельними [1]. Оскільки кооперативи першої групи надають своїм членам гроші, товари та різні блага, кредитні кооперативи Ф.Штаудінгер помістив саме тут.

Вельми цікавою виглядає класифікація за Г.Кауфманом, в якій за основу взято два принципи: відношення кооперативу до загального господарства та відношення між кооперативом і кожним його членом. Він поділів кооперативи на три групи: промислові (товарні), господарські (споживчі), грошові. Тобто він відокремив кредитні і ощадно-позичкові товариства (за його класифікацією) від інших типів. Однак в іншій своїй класифікації, за котрою всі кооперативи поділяються на дві групи – товариства, що обслуговують господарські підприємства своїх членів, і товариства, що обслуговують їхнє домашнє господарство, він виділяє в складі першої групи кооперативи, які працюють у сфері кредиту і які діють у сфері обігу товарів [1].

Схожою є класифікація представлена Е.Якобом. Відмінністю від попередньої є те, що він вважав найближчими до кредитних товариств товариства з придбання товарів. Тобто Е.Якоб не враховував відмінності між товарними і грошовими ринками, які впливають на специфіку кооперативів [1].

Класифікація за М.Туган-Барановським ґрунтується на тому, що кооперативи можуть бути об'єднаннями осіб для спільного володіння або

об'єднаннями осіб для спільної праці. Першу групу він поділяв на три підгрупи: кооперативи з придбання, до якої включав кооперативи з отримання грошових коштів (кредитні товариства); кооперативи з продажу і кооперативи зі страхування, до яких відносив товариства взаємного кредиту [4]. За його класифікацією кредитні кооперативи відзначаються найбільшою простотою, завдання яких зводиться до розподілу між членами грошей, одержаних ними у формі зовнішнього кредиту під колективну відповідальність членів.

Разом з такими класифікаціями, що будувалися з урахуванням соціальної місії кооперації – допомога людству, існували вельми агресивні позиції в поглядах на основну ідею кооперації. Відповідно і ознаки кооперативів, за якими проводилася класифікація були політизовані та розглядалися з точки зору класової боротьби.

Англійська дослідниця кооперативного руху Б.Веб поділила всі кооперативи на дві групи: товариства споживачів, які мають на меті знищити прибуток торговців і фабрикантів; товариства виробників, які мають на меті забезпечити учасникам вартість їхньої праці шляхом знищення прибутку роботодавців [1].

Дотримуючись таких же ідеологічних мотивів проводить класифікацію кооперативів А.Ніколаєв, який запропонував виділити в кооперативному русі три потоки: кооперативи, які протистоять виробничому капіталові; кооперативи, які протистоять торговому капіталові; кооперативи, які борються з банківським та лихварським капіталом (до яких зрозуміло він відносить кредитні кооперативи) [1].

Не менший інтерес представляють офіційні класифікації, що були розроблені в різних країнах і існували в минулому. До окремої групи з дванадцяти існуючих, відносили кредитні кооперативи за класифікацією Міланського національного кооперативного союзу (Італія).

Великою групою є кредитні кооперативи за класифікацією Німецького союзу сільськогосподарських кооперативів. Взагалі дана класифікація

налічує чотири такі групи: кредитні кооперативи; кооперативи для постачання та збуту; кооперативи молочні та для переробки молока; інші кооперативи.

Кооперативна Рада Польщі в 1929 році затвердила таку класифікацію кооперативів, де виділялися шість груп, одна з яких мала назву - «ощадно-позичкові (кредитні) кооперативи», що містила: загальні ощадно-позичкові кооперативи, ощадно-позичкові кооперативи хліборобів, ощадно-позичкові кооперативи службовців і працівників, інші ощадно-позичкові кооперативи.

Найбільш змістовну класифікацію кооперативів запропонував М.Шаарс. В своїй основі дана класифікація має сім ознак. Кредитні кооперативи за цією класифікацією можна віднести до кожної з представлених груп, зокрема: за розміром; за територією проживання членів; за типом членів; за організаційно-правовою формою; за способом формування капіталу; за типом членів кооперативів; за основною функцією чи видом господарської діяльності [1].

Німецькі дослідники Г.Аскхоф і Е.Хенінгсен всі кооперативи Німеччини поділяють на три основні складові: кооперативні банки, до яких включають кредитні кооперативи, регіональні кооперативні центральні банки, німецький кооперативний банк; сільські кооперативи системи Райффайзена, до яких належать, крім інших, кредитні кооперативи з товарними функціями; ремісничі кооперативи; споживчі кооперативи; квартирні кооперативи [2].

Для ефективного здійснення своєї діяльності декілька кооперативів можуть створювати союзи (асоціації) кооперативів або кооператив кооперативів. Це вважається кооперативом другого рівня. Він працює відповідно до тих принципів, з якими працюють кооперативи першого рівня: кожний кооператив-член приймає участь в економічній діяльності союзу і вносить паї в союз кооперативів, отримує виплату пропорційно участі в діяльності, а також приймає участь в демократичному управлінні.

Кооперативні представницькі організації не є кооперативами як такими, вони не здійснюють економічної діяльності. Їх завданням є популяризація кооперативної ідеї і принципів, захист інтересів кооперативів, особливо в органах державного управління, і, за можливістю, організація кооперативів, їх навчання, забезпечення інформацією і консультаціями.

Кооперативні союзи (асоціації) можуть створюватися на регіональному та національному рівнях. В Україні кооперативна система представлена трьома рівнями знизу до гори: кредитні спілки; на обласному рівні – 1 ліга (Полтавська), 16 асоціацій; на національному – Національна асоціація кредитних спілок України, до складу якої входить 159 кредитних спілок, та Всеукраїнська асоціація кредитних спілок України, що налічує 110 членів, 68 з яких є одночасно членами обласних асоціацій кредитних спілок.

Висновки. В ході дослідження ми дійшли висновку, що всі кредитні кооперативи за своїми характеристиками розрізняються відповідно до тих принципів, за якими вони працюють. Однак, яку б назву не мали ці кооперативи, в якій би стадії розвитку вони не знаходились – в основі їхньої діяльності лежать базові моделі «батьків» кредитної кооперації Ф.Райффайзена чи Г.Шульце-Деліча, адаптовані до специфічних умов кожної країни.

Система кредитної кооперації нашої країни, ми вважаємо, не має обмежуватися тільки одним видом кооперативного утворення. В ній повинні бути представлені різні форми і види кооперативних структур від позиково-ощадних товариств до кооперативного банку.

Література:

1. Кооперация. Теория, история, практика: Избранные изречения, факты. Материалы, комментарии / К.И. Вахитов. – М.: ИТК «Дашков и К», 2006. – 560 с.
2. Гончаренко В.В. Кредитні спілки як фінансові кооперативи: міжнародний досвід та українська практика. - К.: Наукова думка, 1997. – 240 с.
3. Ткач А.В. Сельскохозяйственная кооперация: Учебное пособие. – 2-е изд. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2003. – 304 с.

4. Туган-Барановский М.И. Социальные основы кооперации. - М.: Экономика, 1989.- 496 с.